

REGÉNYRÉSZLET

Sormás Jenő, a szegedi színház segédkarnagya, a rakparti sétány mellvédjének támaszkodva nézte a folyón elfutó hullámokat. Szokása volt a reggeli próbakezdés előtt félórás sétával kiszellőztetni a fejét. Fél tíz volt. Ezerkilencszázötvenhat október huszonharmadika, keddi nap. A Tisza fölött lebegő hajnali ködöt már eloszlatta az enyhe, reggeli légmozgás. Mint minden jó és rossz, a szellő is északnyugatról, a főváros felől érkezett. Budapesten székeltek az országos hivatalok, ott ülésezett a minisztertanács, a parlament, a nyolc éve felszámolt pártok helyébe lépett Hazafias Népfront, az Elnöki Tanács, a Szakszervezetek Országos Tanácsa, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége, az Állami Egyházügyi Hivatal, a Szovjet–Magyar Baráti Társaság, az Államvédelmi Hatóság és a mindezen szerveket irányító Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége, élén a Politikai Bizottsággal és annak mindenható Titkárságával. Az ország életét meghatározó döntések mindegyike a fővárosban született. Kivéve a legújabbat.

Az előző kedden a szegedi egyetem auditorium maximumában a Demokratikus Ifjúsági Szövetség szokás szerinti, havonta összehívott „fejtagító” gyűlésének kezdő pillanata előtt két fiatalember szökkent a még üres elnöki asztal elé azzal a váratlan javaslattal, hogy a „mindenre alkalmatlan” DISZ helyett alakítsanak független diákszövetséget. Az orcsátlan ötlet – mert hát minek kellene az igenis kiválóan működő, pártos ifjúsági szervezet mellé (vagy főleg helyette!) holmi sebtében verbuvált, új szervezetet alakítani – a diákság körében osztatlan sikert aratott. Közfelkiáltással megalakították a Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetségét. A szegedi MEFESZ híre eljutott Budapestre, egészen a miniszterelnök-helyettes elvtárs füléig. Írásban reagált az öt tájékoztató pártmunkás feljegyzésére. „Elvileg egyetértek, de vigyázni kell, nehogy az egyetemi stricik hangulata átmenjen kommunista- és szovjetellenes támadássá.” Néhány napon belül szinte az ország összes egyetemének és főiskolájának diákjai csatlakoztak a szegedi kezdeményezéshez. A szövetség tizenhat pontban fogalmazta meg az egyetemi ifjak követeléseit.

1. Vonják ki hazánkból a szovjet csapatokat!
2. Új, alulról kiinduló választások legyenek a Magyar Dolgozók Pártjában! Válasszanak új Központi Vezetőséget, hívják össze a pártkongresszust!
3. Nagy Imre alakítson kormányt, a sztálinista–rákosista bűnösöket váltsák le!
4. Nyilvános tárgyalást Farkas Mihály és társai ügyében! Vonják felelősségre Rákosit!
5. Általános, egyenlő, titkos választásokat, több pártot, új nemzeti gyűlést, sztrájkjogot!
6. Vizsgálják fölül a magyar–szovjet illetve a magyar–jugoszláv kapcsolatokat a kölcsönös be nem avatkozás jegyében!
7. Szakemberek bevonásával szervezzék át a gazdasági életet, a hazai adottságok és a nép létérdekei alapján!
8. Hozzák nyilvánosságra a külkereskedelmi szerződéseket (a magyar közvélemény nem tud semmiről), a jóvátétel tényleges adatait, adjanak tájékoztatást a magyar uránról! (Az 1947. április 10-ei párizsi békében foglalt jóvátétel tízszeresét rabolták el!)
9. Vegyék teljes revízió alá az ipari normákat, vizsgálják ki a bérköveteléseket, állapítsák meg a munkás létminimumot!
10. Fektessek új alapokra a beszolgáltatás rendszerét, az egyénileg vállalkozók kapjanak a TSZCS-ekkel egyenrangú támogatást!
11. Független bíróság vizsgálja felül az összes politikai gazdasági pert, bocsássák szabadon az ártatlanul elítélteket, szállítsák haza a Szovjetunióba hurcolt foglyokat!
12. Teljes vélemény- és szólásszabadságot, szabad rádiót, MEFESZ-újságot! Ismerhesse meg mindenki saját káderadatát!
13. Távolítsák el a Sztálin-szobrot! Helyére 1848–49-es emlékmű kerüljön!
14. Új, nemzeti jellegű címet! A katonáknak új, a magyar hagyományoknak megfelelő egyenruhát! Március 15. legyen nemzeti ünnep, október 6. nemzeti gyásznap és tanítási szünet!
15. Szolidaritást a lengyel néppel!
16. Október 27-én üljön össze egy országos diákkonferencia, ahol megvitatják a követeléseket!

Hihetetlen, gondolta a segédkarnagy.

Alig két hónapja, a szezonnyitó társulati ülés előtt megtartott párttaggyűlésen választották a színházi alapszervezet titkárává, mivel az addigi titkár a nyári szünet közepén elhalálozott. Azelőtt ilyen esetekben azonnal megérkezett a városi pártbizottság kötelező érvényű javaslata, melyik elvtárs legyen az új alapszervi titkár. De akkor se pecsétes levél, se telefonhívás nem érkezett. A színházból hiába próbálták elérni a központi elvtársakat. A telefon vagy foglaltat jelzett, vagy senki nem vette fel. Titkár nélkül azonban nem lehetett a gyűlést megtartani. A taggyűlés jóváhagyása nélkül viszont az igazgató elvtársnő nem mondhat évadnyitó beszédet.

Az igazgatónőt – természetesen ő is párttag volt – nem kedvelték a színházias. Kívüle csak a Budapesti Operettszínházat és Színművészeti Főiskolát vezette nő. „Akit basznak, az engem ne igazgasson!” – mondta róla az egyik színész. Pályáját táncosként kezdte. Nyilvánvalóan valaki nagyember babójaként keveredett az igazgatói bársonyszékbe. Jó szándékú, határozatlan asszony volt. Ismerte saját korlátait. Ő vetette fel, bátortalanul, hogy válasszanak párttitkárt maguk közül.

– Azt hiszem, Sormás elvtárs ideiglenesen elvállalhatná...

Ez augusztusban történt, de még mindig nem érkezett a városi pártbizottság felől jóváhagyó üzenet. Igaz, ellenvélemény sem. Sormás két újabb alapszervi pártértekezletet is tartott azóta. A szeptemberi taggyűlésen az illemhelyek és az öltözők állapotát kifogásolta. „Húgyszagban hallgatnak a műzsák!” Ezen a megjegyzésén többen nevettek, pedig a párttaggyűléseken nem volt szokás kacarászni. Az újdonsült párttitkár szükségesnek tartotta az előregedett színpadi berendezések felújítását. Elsőként a zsinórpadlás magasában függő tréger felhúzó-köteleit kellene kicserélni, mondta, nehogy Bánk bán későn kiáltsa: „Ki innen, mielőtt a tető reám szakad!” – Innen nélkül, Jencikém! – javította a pontatlan idézetet harsogva Bicskei színész, a segédkarnagy legjobb barátja. – És nincs benne mielőtt se. Van viszont egy mindjárt. Egyébként aktuális!

A segédkarnagy a zenekari hangszereinek felújítását is sürgős pártfeladatként határozta meg. Ezt a javaslatát néhányan megpattanták, mivel elpattanó hűrt, a vonók elrongyolódott lószőrét vagy új nádat a fafűvösök fűvőkáiba éppen olyan körülményes volt a központi ellátmányból beszerezni, mint bőrt igényelni az üstdobokra, netán új cintányért rendelni a horpadt régi helyett. Levezetésképpen szóba hozta még, hogy a színházi klubban olcsóbban kellene árulni a rumot és a sört. Ezt a felvetését már mindenki kitörő örömmel fogadta – a büfésen kívül. Az habogva próbált ellentmondani, de füttyögve leszavazták. A jókedvű gyűlés jegyzőkönyvét szokás szerint továbbították a megfelelő helyekre. Egy hét múlva megszállták a színházat a Csatornázási Művek dolgozói, áttisztították az épület lefolyórendszerét. Intenzív szarszag lengte be a zegzugos házat. Senki nem merte szóvá tenni a korábbiánál is kellemetlenebb illatot, míg Bicskei színész próba közben szimatolva el nem bődült a színpadon.

– Valami rohad az államgépezetben!

Rubányi karnagy kis híján kiejtette kezéből a kínai karmesterpálcáját. Sormásra pillantott, aki zenésztársai közt ült a zenekari árokban, és éppen az összegyűlt nyálat rázta ki a klarinétjából.

– Jenci! Az isten szerelmére, mondjon már valamit!

– Ablakot a világra! – kiáltotta Sormás.

Két percen belül a színház valamennyi ablakát szélesre tárták. A szeptemberi szellő a legutolsó zugból is kisöpörte a szarzságot.

Másnap az öltözőket kimeszelték a díszletmunkások. Harmadnap a Kendergyár vadonatúj köteleket küldött a zsinórpadlás elvásott zsinórrjai helyére. Negyednap a színházi klubban Sormást félrevonta a büfés.

– Bocsáss meg, Jenci elvtárs! Igazad volt! Mióta olcsóbban adom a rumot és a sört, háromszor annyi fogy!

A színházban addig is kedvelték a segédkarnagyot. Igazi sikerét azonban a második taggyűlés hozta meg. Az ülés kezdete előtt néhány perccel bekopogtatott hozzá az első hegedűs.

– Ne haragudjon, hogy zavarom, párttitkár elvtárs, de van itt valami, amiről ma okvetlenül szólnia kell! – Az első hegedűs nem volt virtuóz mestere a hangszerének, viszont mindenki tudta róla, hogy az államvédelmi hatóság titkos hadnagya. Még Rubányi karnagy úr is elnézte neki, hogy néha hamisan húzza a vonót. – Muszáj a lengyel kérdésről beszélnie! – mondta a hegedűs komolyan. – Bizonyos fejekben nagy a zúzavara!

A segédkarnagy fejében se volt minden rendben a javasolt témával kapcsolatban. Még a színházi nyári szünet elején történt, hogy a poznanai munkások letették a munkát, és elmaradt bérüket követelve az utcára vonultak. Ilyesmi azelőtt sosem történt a szocialista tábor berkeiben. Öntudatos dolgozó nem sztrájkol. Gondját-baját a szocialista szakszervezetre bizza, ő pedig vállalva küzd, hogy jobb helyezést érjen el a munkaversenyben. Az engedély nélküli sztrájkból és felvonulásból százezres tömegtüntetés kerekedett. Eleinte csak munkáért, kenyérért kiabáltak, a későbbi jelszavak már szabadságot követeltek, meg hogy le a ruszikkal, a párttal, a kommunistákkal. A városban rendezett nemzetközi ipari vásár okán Poznan tele volt nyugati vendégekkel és szenzációhajhász, imperialista újságírókkal. A példátlan lázadás híre nem maradt titok. A kommunista lapok szerint nyugatnémet diverzánsok, amerikai ejtőernyősök és reakciós, földalatti bandák bujtogatták és manipulálták a megtévedt lengyel dolgozókat. Állítólag a fegyverek is megszóllaltak, mire a tüntetést sikerült feloszlítani. Másnap a lengyel miniszterelnök közölte, hogy mindazok kezét levágják, akik azt a néphatalomra emelik. Válaszul a lengyel egyetemisták a zakójuk egyik ujját szabadon hagyták. Ha valaki megkérdezte tőlük, mi történt, azt felelték: levágták a kezemet. Állítólag. Mert ezt, persze, nem írták meg a pártos lapok, erről csak a Szabadeurópa Rádió uszító adásaiban lehetett hallani.

A segédkarnagy korábban nem hallgatta a tiltott rádiót. A párttitkári szobába költözve igen megörült a Lenin összes műveit (felvágatlan) díszkötésben tartalmazó könyvszekrény tetején terpeszkedő hullámváltós világvevőnek. Komolyzenei adást keresve tűnt fel neki, hogy a korábbi párttitkár néhány tintaceruzás jelet tett a rádió állomásjelző kisablakára. Amint az első két jelre tekerte a keresőt, sípoló zúgás és recsegés támadt a készülék jó minőségű hangszórójában. De a harmadik ceruzavonásnál viszonylag tisztán és érthetően szólalt meg az erőszakos hang:

– Itt a Szabadeurópa Rádió, a Szabad Magyarország hangja, a tizenhat, tizenkilenc, huszonhárom, harmincegy, negyvenegy és negyvenkilences rövidhullámon! Híreket mondunk.

Döbbenet hallgatta végig az adást.

A második általa vezetendő pártértekezlet előtt már nem volt ideje rá, hogy a legújabb lengyel események felől a rádióból tájékozódjon. Majd a muzsika nemzetköziségéről mond valamit, gondolta, és a munkásosztály határok fölött átívelő szolidaritását említi, abból nem lehet baj. A párttaggyűlést a reggeli próbakezdés előtt, a zenekari próbateremben tartották. A színészek félálomban ásítottak, a műszakiak öt fillérben snóbliztak az üstdobok takarásában. Az irodista lányok kikeményített blúzban feszítve próbálták magukra vonni a belépő Jenci elvtárs figyelmét. Az igazgatónő a többiektől félrehúzódva, sápadtan ült. Középpütt, néhány törtető kollégája társaságában, az első hegedűs foglalt helyet. Sormás barátságosan üdvözölte az egybegyűlteket, aztán a tárgyra tért.

– Polak, We gier, dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki!

A snóblizók felkapták a fejüket, az első hegedűs eltátotta a száját.

– Lengyel, magyar, két jó barát, együtt emel kardot, kupát! – folytatta a segédkarnagy. – Gondolom, minden elvtárs ismeri ezt a szólást, és nem véletlenül, hiszen népeink barátságának történelmi gyökerei messzi évszázadokba nyúlnak vissza. Talán elég csak néhány nagy zeneszerzőnk munkásságára utalnunk. Ki ne ismerné Frédéric Chopin híres magyar táncait, melyek közül a tizedik népdalt a mi Kodály Zoltánunk barátja, Bartók Bélánk is feldolgozta. De utalhatnék a legendás Bem apóra is... – Hetet-havat összehordott. – Bármilyen történjék is – mondta végül –, a lengyel elvtársak a mi örök barátaink! – Aztán buzdtásképpen hozzátette: – Éljen a pentaton!

Ez a mondata éppúgy elhíresült, mint a beszakadó tetőre utaló Bánk bán-idézete, vagy az ablaknyitásra vonatkozó javaslata.

Bicskei színész a mellét döngetve hangoztatta a taggyűlés után:

– Mindig mondtam nektek, hogy a mi Jencink egy fasza pali!

A fasza pali tehát ott állt a Tisza-parton, arcát az északnyugatról lengedező, októberi szellőnek fordította. Egy vérbeli muzsikusként nem kellene politikával foglalkoznia. Főként nem most, hogy Rubányi karnagyot vasárnap ágyának döntötte a számarköhögés, így helyette ma neki kell dirigálnia a délelőtti felújító próbán, sőt, az is megeshet, hogy az igazgatónő őt kéri meg, hogy a családi okok miatt távol lévő rendezőt is ő helyettesítse. Ezek a feladatok nem voltak ellenére. Szerette a színházi munkát. Gyakran ült be prózai darabok próbáira is, főként ha a felesége is játszott a színre kerülő előadásban. De ahhoz, hogy ma valóban megállja a helyét, tiszta fejre volna szükség. Hál'istennek a Lili bárónő nem vet fel ideológiai kérdéseket. A bolondos játék félreértésekből adódó szerepcseréken alapul. Huszka Jenő zenéje nem bonyolult, akkor is jól szól, ha szokás szerint néhány zenész hiányzik a zenekarból. A Tündérr királynő, légy párom, az Egy kis cigaretta valódi finom, vagy a Gyere, csókolj meg, tubicám ártatlan slágereit a közönség a színészekkel együtt énekléi majd a holnapi előadáson. Hacsak napközben nem történik valami. Márpedig, sóhajtott a segédkarnagy, erre sajnos nagy az esély.

Az a bizonyos, egy hete alakult, független diákszövetség mára budapesti felvonulást hirdetett, hogy a lengyel eseményekkel kapcsolatos szolidaritását kifejezze. (Mert a lengyeleknél – ahogy ezt a helyi pártlap, a Délmagyarország is megírta – események zajlanak.) Mi lesz, ha a pesti utcákon épp úgy elszabadulnak az indulatok, mint Poznanban a nyáron? Ahogy itt mostanában mennek a dolgok, minden megeshet, és mindennek az ellenkezője is. Mintha senki nem tudná, hol lakik az Úristen.

A segédkarnagy nem volt hívó lélek. A kommunizmus eszméjével ugyanakkor erősen rokonszenvezett. Csakhogy más az eszme, és más a gyakorlat. Mint ahogyan esetenként óriási különbség van a partitúrába jegyzett zene szelleme és a tehetségtelen karnagyok dirigálta együttes által megszólaltatott muzsika közt. Főként, ha a részűvősök közül ketten is a tűzoltózenekarból ugranak át a színházba, vagy ha a zeneiskola harsonatanára soha nem jár próbóra. Megteheti, a felesége a tanács kultúr osztályának helyettes vezetője.

– Jól kinézünk!

Az északnyugati szél elhajtotta a felhőket a folyó fölül. A Dóm kettős tornya mögött felragyogó reggeli nap sugarai a karnagy szemébe vágta. Lehunyta a szemét, elfordult.

Egy pillanatra felrémettek előtte a Lili Báronő partitúrájának kezdő ütemei, de mintha a hirtelen újra megélénkülő szél lapozott volna a kottába, a hangjegyek eltűntek. A sétány mögötti utcán, talán éppen a színház épülete előtt, türelmetlenül túlkölt egy autóbusz. Sormás kinyitotta a szemét, karórájára pillantott.

– Miért nem elég egyseseknek a belső szabadság?

Az innső parton horgonyzó úszóházakat már felvontatták a téli kikötőbe. A BÉKE 2 elnevezésű fürdő- és csónakházon a színház öt kabint bérelt. A segédkarnagy néha családostól is felátogatott a házra, de jobbára egyedül időzött az öltözőkabinok fölé ácsolt, világoskékre festett napozóterazon. Sört ivott, újságot vagy kottát olvasott, és kedvtelve nézegette a lenti szinten napozó fürdőruhás nőket.

Pina, gondolta most. A szó a piano kifejezés helyett tolakodott az agyába.

Felmenői közt nem volt muzsikus. Egy iszákos felvidéki böllér és egy kikapós szállodai szobaasszony második gyermekeként született Csehszlovákiában, bár a rossznyelvek szerint a pöstyéni Fürdőhotel esztrád zenekarának piperkóc trombitása lehetett az apja, aki később csurákozni tanította. Anyja révén Jencike bejáratos volt a fürdőszállóba. Lenyűgözve hallgatta a szálló teraszán vagy saletliijében az ötórás teához szolgáltatott muzsikát. Hibátlanul fűtülte minden szólam dallamát. A trombitás figyelte a muzikális gyerekekre. (Alkalmassint valóban a fia lehetett.) Jenci hamarabb tanult meg tőle kottából, mint az iskolában könyvből olvasni. „Látod – magyarázott a trombitás –, ez a glisszandó úgy szalad fölfelé, mint egy asszonyi kacagás! – Nemcsak a zenéről, a nőkről is gyönyörűen tudott magyarázni. – A hangok épp úgy különböznek egymástól, mint a lányok. És éppúgy hasonlítanak! Nézd ott, azt a kis csontosat! – mutatott a szállókertben napernyővel sétáló, bolyhos hajadonra. – Melle pisze, vágata keskeny és hosszúka lehet. Az ilyen bigék, fiam, úgy rezegnek, ha majd magadra húzod őket, mint egy édes hegedűhúr. Finom kis szonáta az ilyenek szerelme. Az a másik meg, ott, az a gömbölyű vállú, aki a teniszlabdát pattogatja, látod? Na, azt csakis fortéban szabad szeretni!” Jencike mohón szívta magába a tudást. A trombitás nem adta oda neki a saját hangszerét, de régi csurákját (ahogy a klarinétot nevezte) neki ajándékozta. A gyerek tüdeje erősödött, ujjai fűgén mozogtak a hangszer billentyűzetén. „Finoman, fiam – intette a trombitás –, mintha egy nő csigolyáin futkosnának az ujjaid!” Tizenkettedik születésnapján bezárta az alagsori szobájába, „hangnemet gyakorolni”. Tíz perccel később az ajtót kinyitotta egy kövérkés, szeplős konyhalány. „Kis pikulás! – nevetett a negyvenkét fogával. – Fekete úr azt mondta, vegyek át veled egy-két figurát.”

Fél évvel később Pöstyénből Nyitrára költözött a Sormás család. Jenci magával vitte a trombitástól ajándékba kapott öreg klarinétot, noha tudta, hogy nemigen gyakorolhat rajta, ha az apja otthon van. A veres képű, disznószemű böllér szerint csak a buzgoncok flótáznak. Másképpen szólva a hímrinygó buzzeránsok. Márpedig az ő fiából nem lesz nyalonc. Úgy tudta, fia délutánonként bokszedekéket vesz a nyitrai sportegyletben. Bokszedés helyett Jenci titokban zeneiskolába járt. Tizennégy éves volt, amikor a böllért megütötte a guta, és a megözvegyült szobaasszony hazaköltözött a fiaival a szülőfalujába, a Komárom melletti Keszegfalvára. Jenci onnan járt át a pozsonyi konzervatóriumba, ahol a fafűvés ismereteinek művészi fejlesztése mellett Alexander Moyzstól zeneszerést is tanult. Mindazonáltal korántsem tűnt buzgoncnak. Válogatás nélkül kifelé sorra a pattanásos arcú hegedűs lányokat, az álmatag tekintetű, de annál tüzeesebb gondorkaművésznő-jelölteket. Nem tartóztatta meg magát a tenyeres-talpas falusi lányoktól és az elhanyagolt, hervadásnak induló városi szépasszonyoktól sem. Miként a zenében, a nők terén is a változatosság elkötelezettje volt. A konzervatórium diákhangversenyein éppúgy szeretett szólolistaként szerepelni, mint kamarazenekarban vagy nagy együttesben játszani. Rajongott Beethoven B-dúr triójáért, betéve tudta Mozart A-dúr klarinétversenyét, virtuóz hangszertudással és nagy beleéléssel játszotta Sztravinszkij szólódarabjait. De éppolyan lelkesen fűjt dzsesszdallamokat, sőt, cigányzenét is. A fiús, lapos nő mellett éppúgy tudta értékelni, mint a kandi, pisze ciciket vagy a luftballonként himbálódzó óriás csöcsöt. Kedvére volt a széles csipő, a lapos fenék és a hosszú comb. De jól elboldogult a tömör húsok közt is. Gyakorlás teszi a mestert. Becsületére legyen mondván, nemcsak a zenében igyekezett a kielégítőnél magasabb teljesítményt nyújtani. Talán ezért nem voltak rá féltékenyek se azok, akiktől tanult, se azok, akiket ő tanított ölelni. Tehetséges volt, és a műzsák rajonganak a tehetséges művészekért.

Alig néhány hónappal azután, hogy konzervatóriumi tanulmányai végén szerencsésen leérettségizett, az első bécsi döntés következményeként Keszegfalva Komárommal együtt magyar fennhatóság alá került. Édesanyja némi tanakodás után kisebbik fiával visszaköltözött Pöstyénbe. Jenő viszont, annak reményében, hogy majd felvételt nyerhet a pesti Zeneakadémiára, mellesleg megismerkedhet kifinomult ízlésű, fővárosi kékharisnyákkal, szakszervezeti dalárdákban éneklő munkáslányokkal, netán tapasztalt színésznékkal is, immár honosított, magyar állampolgárként Pestre költözött egy Téglási Ignác nevű távoli rokonukhoz. A férfi piperkóc aggregény volt. Vasestergályosként dolgozott a Ganz Mávagban, és a vasasok kórusában énekelt. Aktív tagja volt a szociáldemokrata párt antifasiszta szárnyának. (Ezért hurcolta el később a Gestapo, alig néhány hónappal azután, hogy távoli „unokaöccsét” a védőszárnyai alá fogadta szoba-konyhás, Nagyfüvaros utcai lakásába.)

Sormás Jenő akkorra tizenkilenc éves, rendkívül jóvágású fiatalemberré serdült. Tatár metszésű szeme, magas homloka fölött lobogó művészfizurája, barkós jampecekhez illő öltözködése hamar népszerűvé tette a környéket lakó rosszlányok közt. Ráadásul Ignáctól megtanult, és imádott kártyázni. Ferbli, kopka, lórum, talonmáriás vagy huszonegy, mindegy volt neki. A klarinéton ügyesedett, finom ujjai közt észrevétlenül tűntek el a vesztő, és születtek meg a nyerő lapok. Kedvelte a veszélyt. Tudta, hogy ha csaláson kápiák a jasszok, egyenként eltörrik az ujjait. De nem érték tetten. A kurvák főztek és mostak rá. Másként is szívesen kényeztették. (Mint mindenben, ebben is szerencséje volt. Még csak kankó se kapott soha.) Éjszakánként dzsesszt játszott a Conti utca egyik kuplerájában, nappal a Zeneakadémia óráit látogatta. Délutánonként eljárt a szocdemek ifjúsági körébe, ahol Ságvári Endre az osztályharc fontosságáról beszélt.

Ezerkilencszáznegyvennégy márciusában az országot megszálló németek betiltották a szociáldemokrata párt működését. Jenő két héttel később SAS-behívót kapott. Negyvennyolc órán belül kellett volna jelentkeznie a hódmezővásárhelyi laktanyában. A papírt elégette, és egy bőröndnyi kottával és a klarinétjával a hónap alatt átköltözött a Conti utcai kupoldába. A kurvák szereztek neki hamis papirokat. Az ostromot is ott vészelte át, a kupleráj légópincéjében. Bár a zeneakadémiát sose fejezte be, egy ismerőse révén állást kapott az Operettszínház újjáalakuló zenekarában. Huszonnégy évesen megnősült, egy Cucika becenevű, kellemesen kipárnázott, újpesti proli lányt vett feleségül. Apósa biztatására negyvennyolcban belépett a Magyar Dolgozók Pártjába.

A bonvivánok és primadonnák világa nem vette komolyan a pártmunkát. A napi próbák előtt kötelezően megtartott Szabad Nép félórán a színészek trécseltek, adomáztak, holott a pártlap vezércikkeinek témáit kellett volna megtárgyalniuk. A színészek – de főleg az ének- és táncari lányok – által hamar kedvelté vált Jenci az egyik ilyen alkalommal követte el élete első komoly baklövését. Tréfásnak szánt, ártatlan megjegyzést tett a karmesterére, mondván, nem ártana, ha a karnagy elvtárs a Szabad Nép vezércikke mellett időnként a partitúrára is figyelmet fordítana. Hogy érti ezt?, kérdezte a karnagy. Az ifjú klarinétos azt felelte, mindenki tudja, hogy a karmester elvtársnak lesz-e légyottja aznap, mert olyankor eszeveszett tempókat vesz, megesik, hogy az előadásnak a

szokásosnál húsz perccel hamarabb lesz vége, miközben a lírai balett-betétek nevetséges burleszkké változnak, és a muzsika nem is hasonlít a szerző eredeti elképzeléséhez. A karnagy megsértődött. A klarinétos elvtárs jobban tenné, ha befogná a száját, és nem szólna bele olyasmibe, amihez semmi köze. Már hogyné volna köze, felelte Jenci, hiszen nem elég, hogy az eszeveszett tempóvételek meghamisítják a muzsika igazságát, ráadásul a rézfúvósok olyankor képtelenek tisztán játszani, és... Jó, jó, szakította félbe a párttitkár, hagyjuk ezt most, hiszen holmi tempóvételeknél és rézfúvós problémáknál talán mégiscsak fontosabb kérdés a békekölcsön jegyzésének ügye... Jenci akkor azt találta mondani, hogy momentán szarik a békekölcsönre, mert a muzsika igazsága minden másnál fontosabb.

Még a próbakezds előtt megkapta a munkakönyvét. Az igazságtalanságon felbőszülve vágtatott haza. Újpesten újabb meglepetés érte. Felesége egy idegen férfi hátát szappanozta a kádban. Nem csinált nagyjelenetet. Sietve összekapkodta néhány holmiját, régi bőrdíjével kivágtatott a Nyugati Pályaudvarra, és harmadosztályú jegyet váltott a „leghamarabb induló” vonatra. A fapados kocsiiban egy feltűnően szép, fiatal nővel szemközt kapott helyet. Negyedóra múlva meghívta egy kávéra az étkezőkocsiba. A kávé mellé néhány pohárka rumot ittak. Mire a vonat megérkezett a szegedi végállomásra, Sormás Jenő megkérte a nő kezét. Szentgallai Évának hívták, élete első táncos-énekes kis szerepe várta a szegedi színházban.

Jenőt tárt karokkal fogadta a színházi zenekar, amelynek Rubányi Vilmos karnagy után ő lett a második legképzettebb muzsikusa. Válás kimondásának másnapján házasságot kötött a gyönyörű Szentgallai Évával. Egy perces és egy portás volt a tanújuk a városházán. A színház a Mosoly országát játszotta aznap. Előadás után az egész társulat az újdonsült házasságokat ünnepelte a színházi pinceszobában. Reggelig mulattak. Próbát előtt a beszélgető társaság átvonult a közeli gőzfürdőbe, kijózanodni. Lefizették a fürdő-személyzetet, hogy a korai órán más ne engedjenek be, ők viszont „koedukáltak” vehessenek részt a gőzölgő melegvízes medence áldásaiban. Nem tudni, kinek az ötlete volt, hogy versenyezzenek, melyiküknek sikerül felismerni a párja meztelen ülepét. Kifeszített lepedőfüggöny mögött vonultak el a meztelen férfiak. A nők visongva tapskoltak, de egyedül Szentgallai művésznő ismerte fel friss férje hátsóját. Igaz, könnyű dolga volt, a klarinétos fenekének bal felén féltűnyit, kifilhold formájú anyajegy sötétlett. Rajongtak egymásért.

A színházi sűgőnő kártyán kivetette, hogy „korábbi életeikben” mindig egymás párja voltak. Jenő egyiptomi fáraó volt, Évike művésznő rabszolgalány. A görög időkben fordítva. Rómában Jenci elvtárs Néro pikulása volt, Éva táncosnő. Prágában a segédkarnagy Kepler famulusaként dolgozott, és Évike – bocsássa meg a művésznő, de így mutatja a kártya – Kepler felesége volt, de valójában a famulust szerette, és tőle szült gyermeket. Még eszkimóként is egymást szerették. (Szentgallai művésznő gyanította, hogy a sűgőnő az éppen akkor próbált Az ember tragédiája című szindarab szövegekönyve alapján révül múlt szerelmi káprázatába, mégis hitt neki.)

Egy év után megszületett az első, két évvel utána a második fiuk. Akkorra már Sormás Jenő a színházi zenekar megbecsült másodkarmestere lett, felesége egyre nagyobb szerepekben léphetett színpadra. Ők voltak a színház álompárja. Háromszobás lakást kaptak a Marx térre néző, nemrég épült háromemeletes téglaházban, kettejük fizetéséből futotta házvezetőnőre is, aki, ha mindketten dolgoztak este, aznap ott aludt a gyerekszobában felállított vaságyon.

Bolondos tréfákat eszeltek ki közösen. Beléptek egy trafikba, Jenő kért egy doboz icgurubucgut. A trafikos nem értette. Ekkor Éva a polcra mutatott. De hiszen ott van, a Szantámia mellett! Hogy mi, kérem, hol? Ne mondja a trafikos elvtárs, hogy nem tart szovjet gyártmányú icgurubucgut?! Vagy talán a Szantámiát is pult alól árulja? Ez egyszer még elnézzük magának, de legközelebb jelentenünk kell, hogy szabotálja a dolgozók elvtársi kiszolgálását! Azt utcán aztán pukkadozva kacagtak a trafikos kétségbeesésén. A városban mindenki ismerte és kedvelte őket. Kevesen tudták, hogy az utóbbi időben egyre gyakrabban vesztek össze. Szentgallai művésznő örületesen féltékeny volt, noha az első három évben nem volt rá oka. A későbbiekben már nem volt egészen okatlan ez a gyötrő szenvedélye. Míg ő sorra elutasította az őt megkörményező férfiakat, a másodkarmester képtelen volt ellenállni az – ahogy ő mondta – „újdonság varázsának”. Rúzsfolatok az ingnyakon, idegen kölni illata, elharapott, idegen név az ekstázis pillanataiban... Bár konkrétabb bizonyítékot nem talált, az ifjú művésznő tudta, hogy igenis van miért féltékenynek lennie.

Alig néhány hónapja, nyár végén történt, hogy Jenci lebukott. Pestre kellett utaznia, hogy a színházi zenekar szükségessé létszámnöveléséről minisztériumi elvtársakkal tárgyaljon. Délben sietve hazatelefonált, mondván, ebédelni sincs ideje, és csak az esti vonattal érkezik majd haza. Farkaséhes lesz, minden vonalon, ígérte. Szentgallai művésznőt megszállta a házastársi ihlet. A bejárónővel készítetett néhány szendvicset, kis kosarába csomagolta az elemózsiát, és a férje vonatának várható érkezése előtt egy órával átbuszozott vele Kiskunfélegyházára. A Pestről jövő gyors kivételosen pontosan érkezett. A művésznő felszállt a szerelvény utolsó kocsijára, és a fülkét sorra nyitogatva haladt a mozdony felé. Hátrulról a harmadik kocsiiban nem étek a villanyok. Az első két fülke üres volt, a lehúzott ablakokon bevágott a mozdony füstje. A harmadik fülkében egyedül aludt egy férfi. A negyedikben egy láthatóan beszélgető cigányzenekar a Hajmási Pétert játszotta. Az ötödik fülkében két pár szeretkezett. Szentgallai művésznő a kint elfutó állomás lámpáinak bevilágításában előbb a színház jeles hősszerelmesét, Bicskei színészt ismerte fel. Aztán, ahogy a vonat valamiért fékezett, és a csomagtartóból lerepülő aktatáska a másik ülésen tevékenykedő férfi meztelen fenekére zuhant, a művésznő formás lábából kifutott az erő. A fehérlő ülepen ott virított a kifilhold formájú, barna anyajegy.

Ha nehezen és vonakodva is, de Szentgallai Éva megbocsátott. Az első pillanattól fogva tudta, hogy a férje zseni. A zseniknek pedig mindent szabad. Nem tanulják meg a szerepük szövegét, elmaradnak a próbákról, részegen érkeznek az előadásra, és mégis... Saját képességeit alábecsülte. Azt tudta, hogy szép és fiatal. Azt is tudta, hogy nem tehetségtelen. De talán még nem élt eleget ahhoz, hogy a drámai szerepekben kirobbanóan sikeres legyen. A szenvedés nyilván meghozza majd a maga művészi gyümölcsseit. Akkor nem történetet vele olyasmival, mint az első terhessége idején, egy tájelőadáson, ahol egy partizán nő kis szerepében lépett színpadra. Amikor a darabbéli szerelmét elfogták a fehérek, és kivégzőoszlophoz kötötték, neki jajongva kellett felkiáltania: „Hiszen mi Andrejvel még meg se csókoltuk egymást!” A nagyszínházi előadások közönsége ilyenkor elérékenyülten szepegett. Azon az átkozott, falusi előadáson viszont, ahol fűtetlen kultúrterem és törött ablakú öltöző várta őket, drámaian elcsukló mondata után a közönség második sorából felszólt a színre egy borízú férifhang: „Akkor mitől gömbölyödik úgy?”

Mindketten szerették a fiaikat. A nagyobbik az apjára, a kisebbik inkább az anyjára hajazott. Tibi, az idősebb, rajongott a színházért és a muzsikáért. Az első időkben, amikor a gyerek még szopott, Szentgallai Éva esténként magával vitte a színházba. A gyerek egy selejtes üstdobból készült bölcsőben aludt az anyja öltözőjében. Ha felsírt, királynőnek, hetérák vagy partizán nők ringatták, attól függően, milyen darabot adtak aznap este, és melyik kolléganőnek nem volt jelenése éppen. Amíg az öccse meg nem született, Tibike jószerevel minden estét a színházban töltött. A klubban hokedlire állítva tanították rehezni a beszélgető színészek. Az apja néha bevitte a zenekari próbákra is. Két és fél évesen már hallás után ki tudta pötyögni a zongorán az operett-slágernek dallamát. Ötödik születésnapján a főkarnagytól kapott kínai karmesterpálcájával dirigálta Mozart Don Giovanniájának nyitányát a nyilvános főpróbán. A kisebbik fiú, Sándor születése után fogadta először bejárónőt. Fiatal lány volt, színházrajongó. A gyerekekkel ügyesen és kedvesen bánt, de főzni nemigen tudott. Jenci azt mondta, majd belejön. Felesége gyanakodott, hogy a formás, fiatal lány egészen másba fog „belejönni” Jenci mellett, ha ő délelőttönként a színházban próbál, míg a segédkarnagnak esetleg szabadnapja van. Hazaérve mindig kivallatta a fiait arról, hogyan telt a délelőtt. Hónapokig úgy tűnt, semmi oka féltékenykedni. Azt észrevette ugyan,

hogy a szépítőszerei más rendben fekszenek az öltözőasztalka fiókjában, mint amilyenben hagyta őket, és a nagyszekrényben tartott ruhái némelyikén idegen, sötétbarna hajszálakra lelt néhanap, de a lány olyan ártatlan bociszemekkel nézett rá, amikor kérdőre vonta, hogy elszégyellte magát, és néhány megunt ruháját neki ajándékozta.

Egy év múlva mégis el kellett küldenie, amikor egy esti operett-előadás után férjével együtt a szokásosnál hamarabb értek haza. Első útjuk a gyerekszobába vezetett. A gyerekágyak közt felállított vaságy, amelyben a bejárónőnek kellett volna aludnia, érintetlenül fehérlett a pöttös gombalámpa sápadt fényében. A lány a karnagy dolgozószobájából lépett ki a művész nő selyem hálóingében, fülig pirosan.

– Elnézést kérek, de a vőlegényemmel elnéztük az órát.

A „vőlegény” nyalka, bajuszos ávéhás tiszt volt. Szabályszerűen bemutatkozott, mielőtt csizmasarkait férfiasan az előszoba kövének csapdosva, katonás léptekkel távozott. A lány sietve a gyerekszobába menekült. A művész házaspár suttogva vitatta a konyhában, mitévők legyenek. Ha nem az államvédelmi hatóság katonája lett volna a hivatlan látogató, még aznap éjjel kitették volna a cseléd szűrét. A karnagy még így is az „azonnali elbocsátás” mellett kardoskodott, és mintha nem lett volna egészen egyértelmű, mire gondol, amikor személyes, „intim életterének” sérelmével vádolja az ismeretlen katonát és a „hűtlen házilányt”. Egy hónappal később lecserélték egy idős, újszegedi parasztasszonyra, aki remekül főzött, és nem riszálta a fenekét.

Sormás segédkarnagy és klarinétművész elvtárs tehát a szegedi Tisza-part mellvédjére könyökölve bámulta a vizet ezerkilencszázötvenhat október huszonharmadikán, reggeli kilenc óra ötvenöt perckor. Nem tudta még, hogy a végzet éppen egy perce elindult már felé.

– Mi van, Jencikém? Te itt lopod a napot, amíg a haza a szabadság lázában ég? –

Bicskei színművész volt az, a segédkarnagy legjobb barátja. – Éljen a pentaton, Jencikém!

Kategória: vers, próza

Denumire autor: Horváth Péter

Látó Szépirodalmi Folyóirat